

О. Г. Астаф'єв

Маланюк Євген Филімонович

МАЛАНЮК Євген Филімонович (20. 01(02. 02). 1897, с. Архангород Херсон. губ., нині смт Новоархангельськ Кіровогр. обл. – 16. 02. 1968, м. Нью-Йорк, похов. у м-ку Бавнд Брук, шт. Нью-Джерсі, США) – поет, критик, есеїст, культуролог, літературознавець. Закін. Єлисаветгр. земське реал. училище (нині Кропивницький, 1914), де вже писав літ.-крит. праці («Значение Жуковского в русской литературе», 1913) і поезії російською мовою («Ольге Яковлевне Юзковой», «Портрет», 1911–13), Київ. військ. школу (1916). Учасник 1-ї світової війни у складі рос. армії, Визв. змагань 1917–21, зокрема 1919 – ад'ютант командувача Армії УНР В. Тютюнника, якому присвятив «Баладу про Василя Тютюнника» (опубл. у зб. «Перстень Полікрата»), поему «П'ята симфонія», ст. «Пам'яті Василя Тютюнника», «Василь Тютюнник», «Тютюнник і Сінклер» (у 2-му т. «Книги спостережень»). Перебував у таборах для інтернованих у с. Стшалково, с. Щипйорно та м. Каліш (усі – Польща). В останньому разом з М. Гривою, Ю. Дараганом, М. Чирським заснував ж. «Веселка» (1922) та однойм. літ. товариство, друкувався у місц. альманасі «Озимина». 1922 емігрував до Чехо-Словаччини, де закін. гідротех. відділ Укр. госп. академії в м. Подєбради (1923). Належав до Подєбрад. товариства укр. письменників «Культ», опублікував перші зб. віршів «Стилет і стилос» (Подєбради, 1925), «Гербарій» (Гамбург, 1926). Від 1923 постійно друкував свої твори в «Літературно-науковому вістнику» (Львів), гол. ред. якого Д. Донцов (був духовним натхненником М.) назвав його разом з Л. Мосендзом, О. Телігою, О. Ольжичем, Ю. Липою «трагіч. оптимістами» за особливу філософію життя – amor fati (любов до долі), що «дає відвагу жити і вмирати», та визначив їх авангардом нового укр. літ. мистецтва. 1929 повернувся до Польщі: разом з Ю. Липою заснував у Варшаві літ. групу «Танк» (1929), програм. засадами якої (опубл. у зб. «Статті про "Танк"», Варшава, 1929) був

радикал. відхід від рос. культури, поширення ідеї укр. державності, культу героїзму й шляхетності; публікувався в ж. «Ми», довкола якого групувалися учасники «Танка» й Праз. школи; підготував зб. «Земля й залізо» (Париж, 1930), «Земна мадонна» (Л., 1934), «Перстень Полікрата» (Л., 1939), «Вибрані поезії» (Л.; Краків, 1943). Водночас викладав рос. мову в Академії Генштабу польс. армії, математику – в Укр. православ. семінарії. Ім'я М. набуло популярності в польс. культур. середовищі, про що свідчать перекл. польс. мовою його поезій, статей, есе, заміток, що час від часу друкувалися в часописах «Biuletyn Polsko-Ukraiński», «Wschód», «Mysl Polska», «Zet», «Wiadomości Literackie», «Tygodnik Ilustrowany», «Ateneum», «Marcholt», «Kamena», «Pamiętnik Warszawski». 1944 емігрував з Польщі із міркувань безпеки – спочатку до м. Кунштат (Моравія), потім до Праги (Чехо-Словаччина), звідти до м. Регенсбург (Німеччина), у якому долучився до літ. об'єдн. «МУР», викладав укр. мову, математику в укр. гімназії. Від 1948 – у США. Спочатку мешкав у м. Саміт (шт. Нью Джерсі), де був ліфтером у шпиталі, згодом – у Нью-Йорку, де працював (до 1962) тех. рисувальником. Почес. голова Об'єдн. укр. письменників у діаспорі «Слово», товаришував з поетами Нью-Йорк. групи. Опублікував зб. «Влада» (Філадельфія, 1951), «П'ята симфонія: Поема» (1954), «Проща» (1954), «Остання весна» (1959), «Серпень» (1964; усі – Нью-Йорк). Уже після смерті митця побачили світ також зб. «Перстень і посох» (Мюнхен, 1972), «Поезії з нотатників» (Кіровоград, 2003). Окрім поезії активно займався критикою, публіцистикою та есеїстикою: «Нариси з історії нашої культури» (1954), «До проблем большевизму» (1956), «Малоросійство» (1959), «Illustriusissimus Dominus Mazera» (1961; усі – Нью-Йорк), «Книга спостережень» у 2-х т. (Торонто, 1962–66), «Повернення: Поезії. Літературознавство. Публіцистика. Щоденники. Листи» (Л., 2005, упоряд. Т. Салига), «Нотатники. 1936–1968» (К., 2008, упоряд. Л. Куценко).

Вже з перших збірок показав себе як представник нац. літ-ри. Серед його переконань – романтична віра в пророчо-месіаністську візію укр. літ-ри: літ. митець має бути нац. вождем, призначення якого – плекати в душах українців тверду нац. свідомість. Поет розглядає слово як зброю для захисту укр. культури й державності. Питання того, що має бути визначальним у худож. творчості будь-якого митця – естетика чи служіння нац. інтересами, найбільш загострене у вірші «Стилет чи стилос?». На думку М., плекання нац. свідомості має відбуватися не просто поет. зображенням якогось нац.-популяр. сантименту, а через апелювання митця до нац. трагедії (катастрофи). Мотив відповідальності поета за долю нації лежить в основі багатьох ін. його віршів – «Шевченко», «Підсумок», «Юрієві Дараганові», «Друге посланіє», «Доба», «Миколі Зерову», «Волинське», «Ямби», «Пам'яті поета і воїна», «Прага», «Година поезії», «Пам'яті Т. Осьмачки», «Епос починається так», циклу «Ars poetica» (Юліанові Тувіму) тощо. Прикладом справж. митця, який здатний повести народ за собою в боротьбі за нац. ідеї й цінності, для М. є Т. Шевченко, якого іменує «духовним Мойсеєм нашої нації». Носіями нац. духу називає також П. Куліша, І. Франка, Лесю Українку, поетів «спізненого покоління» – Ю. Дарагана, Ю. Липу, О.

Стефановича, Л. Мосендза, М. Гриву та ін. В окремих поезіях порушує непросі для українців питання на кшталт «Чому у визвольних змаганнях Україна зазнала поразки?», «Це випадок чи історична закономірність?». Для поступу українського народу, відновлення держави великої ролі надавав необхідності опертя на традиції Київ. Русі й козацтва, прославлення укр. героїв визв. змагань різних епох. Варто відзначити, що у пізніх поезіях, зокрема амер. періоду, М. змінив акценти в мотивах і настроях з патріот. на філософські. Для вільного й благосного погляду поета оживають усі точні і строгі форми зовн. світу, він любить кінеч. світ і милі грані між речами, а також і грані між переживаннями. Готуючись до звіту перед Богом і самим собою, М. замислюється над нериторич. питанням: «Що ж можеш ти, надламана тростино»? У віршах із кн. «Серпень», напр., поет не говорить про себе безпосередньо, він розповідає про зовн. обставини душев. явища, про події внутр. життя та предмети внутр. світу і лише у своєрід. виборі цих предметів та їх мінливому сприйманні відчуваємо справж. настрої, той душев. зміст, який вкладено в слова: «Ось перший сніг. І зникла вишина / Де вчора ще блакить текла й бриніла / Крізь золото, тепер лягла безкрила / Глухоніма шпитальна тишина» – вірш «Дереворит»; «Ave Caesar, сліпучий серпне, / Августійший владарю літ! / Солодоц пізніх овочів терпне, / Сяйво твоє все більше нестерпне / Для майже осліпленої землі» – вірш «Ave Caesar, сліпучий серпне».

Серед поезій М. є й інтимна лірика. Показовим є твір «Дві елегії», у якому лірич. герой постає у двох іпостасях – поет і чоловік (коханець). Загалом інтимна лірика М. – це зображення життя в усіх його фарбах – радісних і трагічних, зі злетами і падіннями, з особливим акцентуванням на глибокому змісті окремої люд. душі. Поглиблення особистості, витонченість індивід. переживань, розвиток емоційності, внесення в поезію містично-трепет. почуття – все це вимагало нових слів і нової техніки словопоєднання («Сонця співом дзвенять гострі коси, / Сонця спів в стиглім золоті нив, / І шумлять під косою покоси, / І в'язальниць доноситься спів»). Замість логічно ясних понять слова стають натяками, півтонами і півтінями, підказуючи настрої, логічно невмотивовані, але музично значущі, як у «Провесні»: «Твоя, що майже смертна, тиша, / Не впокорила й не лягла / Глухою тінню. Ні, скоріше – / Війнула помахом крила, / І – весь увага, весь напруга – / Я прислухався і тремтів / На голос матері і друга, / На дівчини далекий спів».

У публіцист., есеїст. працях позиціонував себе як культуролог, історик, філософ. Так, у «Нарисах з історії нашої культури» висловив переконання, що землі теперіш. України від 7 ст. до н. е. належали до середземномор. культур. ареалу антич. Еллади. Україна становила пн. частину держави, від якої пішли пізніша рим. і зх.-європ. цивілізації. Еллін. культура, на думку М., лишила поміт. вплив у психіці українського народу, що виражається в прагненні українців до краси в усіх її виявах, глибокій християн. моралі, пошані до люд. особистості. Водночас стверджував, що культ краси призвів до евклідів. «матеріалізму» укр. душі, браку державотвор. мужів, дефіциту рим. прикмет психіки. У давньокиїв. період ментальність українців видозмінилася під впливом варязтва: взаємоборотьба лагідної еллін. культури і

войовничої варяз. вдачі спричинило як появу величної середньовіч. держави – Київ. Русі, так і її занепад разом зі всіма ін. невдалими спробами створити й втримати Українську Державу від часів Б. Хмельницького до І. Мазепи. Впливи еллінів, варягів, а також готів і візантійців, які також мали місце на формування укр. генотипу, розглядав як істор. підґрунтя належності України до європ. країн. Малоросійство – ще одна провідна тема його роздумів (розвідка «Малоросійство»). Найтрагічнішим прикладом малороса називає М. Гоголя. На думку М., він є людиною «тієї спочатку національно-недокрової, згодом хворої, врешті національно-відмерлої душі». Малоросійство, як і малопольськість, малонімецькість, малофранцузькість тощо, формує малокров. тип людини і мистецтва, зрештою, призводить до втрати зв'язку з Духом, поволі вигризає духовну істоту зсередини. Малоросійству М. протиставляв «мазепинство». Це радикально ін. тип українця, здатного шаблею, словом, стратегіч. мисленням захищати Українську Державу (розвідка «Illustrius Dominus Мазера»). Мазепинство – «яскрава протилежність, яскраве заперечення, нещадне демаскування й найрадикальніший лік» на малоросійство. Бо це є чинна (в сенсі подвижницька – автор) свідомість нації та пов'язана з нею «політ. і мілітарна воля нацією бути». Вийти з малоросійства можна лише через «напружене творення духов. суверенности», жорстку діагностику проблем, але без «лжепатріот. віршографії й етногр. патріотики», а також без «отаманщини» і «махнівщини», бо все це різні личини, якими маскується малоросійство. У цій ностальгії поета за сильним вольовим типом українця можемо впізнати й індивідуальність власне М. Є. Маланюк – це людина чину, людина дії, рішення, подвигу. «Серцем спаленим – все пережито / В апокаліпсі хижих літ», – сказав поет. Тому сьогодні він необхідний не лише для культури, а й для формування вольового характеру нації, її модер. ментальності. Ім'ям М. названі вулиці у Києві, Львові, Кропивницькому, Дніпрі та ін. містах України, площу – у Львові, школу – в с. Торговиця Новоархангел. р-ну. У Новоархангельську встановлено погруддя поета. 2002 засн. обл. літ. премію ім. М., якою нагороджують літераторів Кіровоградщини за високохудожні твори.

Рекомендована література

1. Шерех Ю. Два поети (Євген Маланюк – Вадим Лесич) // Шерех Ю. Друга черга. Література. Театр. Ідеології. Нью-Йорк, 1978;
2. Астаф'єв О. Апокаліпсис Євгена Маланюка. Ніжин, 1997;
3. Сварник Г. Євген Маланюк періоду «Стилета» і «Стилоса» // Україна: наука і культура. Щорічник. Вип. 30. К., 1999;
4. Куценко Л. Євген Маланюк: дорогами втрат і сподівань. Кр., 2001;
5. Ткачук М. Художній світ лірики Євгена Маланюка // Філол. дискурс. 2015. Вип. 2.

Бібліографічний опис:

Маланюк Євген Филімонович / О. Г. Астаф'єв // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2017. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-61072>. – Останнє поновлення : 2022.

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).